



Länsstyrelsen
Skåne



VÄGLEDNING FÖR JÄMSTÄLLD FYSISK PLANERING

Med processuppdelad checklista
för dig som samhällsplanerar

Titel: Vägledning för jämställd fysisk planering
Utgiven av: Länsstyrelsen Skåne
Författare: Johanna Andersson, Sara Lhådö
Beställning: Länsstyrelsen Skåne
Samhällsbyggnadsavdelningen
205 15 Malmö
Telefon 010-224 10 00
www.lansstyrelsen.se/skane
Copyright: Länsstyrelsen Skåne
Diarienummer: 400-706-2017
ISBN: 978-91-7675-073-5
Rapportnummer: 2017:01
Layout: Mats Runvall
Tryckeri, upplaga: Länsstyrelsen Skåne
Tryckår: 2017
Omslagsbild: Mats Runvall

Innehåll

INNEHÅLLSFÖRTECKNING	3
ATT INTEGRERA JÄMSTÄLLDHETSMÅLET I PLANERINGEN	5
VAD ÄR JÄMSTÄLLDHET?	6
Könsidentitet och normer kring kön	6
Vad är jämlikhet?	7
ATT SÄTTA SIFFROR PÅ KÖN	7
Frågor om statistiska underlag i planen.	8
DELMÅL 1: ATT PLANERA FÖR JÄMSTÄLLDHET MED SKILLNADER I FOKUS.	8
Kan ha olika erfarenheter beroende på kön	8
Frågor om planens samråds- och beslutsprocess	9
DELMÅL 2 OCH 3: ATT BO, ARBETA, STUDERA, HANDLA, LEKA OCH FÖRFLYTTA SIG	9
Kvinnor tar ut mer föräldraledighet än män	10
Kvinnor reser oftare men kortare än män	10
Bil vanligast för både kvinnor och män	11
Män har oftare körkort än kvinnor	11
Grunden till ojämställdheten finns på arbetsmarknaden	11
Män vinner mer på regionförstoring än kvinnor	11
Att få fritid efter kön	12
Hur kan fysisk planering bidra till jämställdhet?	13
Frågor om hur planen berör bostäder, resande, arbete och fritid	13
DELMÅL 4, ATT SKAPA TRYGGARE OFFENTLIGA MILJÖER	14
Ljusa, befolkade och skötta platser ökar den upplevda tryggheten. .	14
Frågor om trygghetsaspekter i planeringen	15
PROCESSUPPDELAD CHECKLISTA	16
Innan arbetet med planen har börjat	16
Under arbetet med planen (vem påverkar i samrådsskedet?)	16
Under arbetet med planen (innehållet i planen)	16
Efter arbetet med planen (uppföljning och genomförande)	17
LITTERATURTIPS	18
KÄLLOR	18
WEBBPLATSER	19

Vägledning som hjälp i planeringen

Beslut om hur mark ska användas grundlägger många villkor som styr kvinnor, män, flickor och pojkars liv och vardag. Det är därför viktigt att kommuner integrerar ett jämställdhetsperspektiv i samhällsplaneringen. Länsstyrelsen Skåne vill med denna vägledning hjälpa kommunala samhällsplanerare att fördjupa jämställdhetsperspektivet i planeringen.

Grunden till vägledningen kom till år 2000 i ett projekt med kommunerna Eslöv, Lomma och Simrishamn. Syftet var att stödja kommunerna och att öka medvetenheten om jämställdhet i Länsstyrelsen Skånes interna arbete. Detta är den tredje, reviderade upplagan av vägledningen (den senaste versionen från 2006 hette *Checklista för jämställd planering*).

Vägledningen preciserar vad Länsstyrelsen Skåne menar med jämställdhetsperspektiv i planeringen samt grunderna till varför och hur det är möjligt att jobba med det. Den inleds med en bakgrund om det nationella målet. Därefter följer avsnitt om definition av begreppet jämställdhet och samt hur det är möjligt att uppmärksamma kön med exempelvis statistik. Sedan följer avsnitt om hur samhällsplaneringen påverkar och påverkas av de fyra jämställdhetspolitiska delmålen. I varje avsnitt finns flera frågor för att belysa jämställdhetsperspektivet. Markeringarna översiktsplan, ÖP, detaljplan, DP, och genomförande delvis utanför planprocessen, GF, visar på vilken nivå vi tycker de kan vara relevanta. Vägledningen avslutas med en checklista som är uppdelad efter de olika skedena i planprocessen samt en litteraturlista för fördjupning.

Länsstyrelsen Skåne är medveten om att mycket som påverkar jämställdheten finns i faktorer som kommunen inte har rådighet över. Vi är också medvetna om att det dagligen sker många saker i ett kommunalt genomförandeskede utanför planprocessen som påverkar hur jämställd eller ojämsälld livsmiljön blir. Den vardagliga skötseln av parker och gator, utformning av lekplatser och skolgårdar samt snöröjning är några sådana exempel. I denna vägledning har vi trots detta fokuserat på jämställdhet i fysisk planering.



Kajsa Palo

Chef, Enheten för samhällsplanering, Länsstyrelsen Skåne

ÖP = Översiktsplan

DP = Detaljplan

GF = Sker delvis i genomförande utanför planprocessen

Att integrera jämställdhetsmålet i planeringen

Det nationella målet för jämställdhetspolitiken är att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv. Det finns fyra delmål utifrån detta övergripande mål:

- **En jämn fördelning av makt och inflytande**

Kvinnor och män ska ha samma rätt och möjlighet att vara aktiva samhällsmedborgare och forma villkoren för beslutsfattandet

- **Ekonomisk jämställdhet**

Kvinnor och män ska ha samma möjligheter i fråga om utbildning och betalt arbete som ger ekonomisk självständighet livet ut

- **En jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet**

Kvinnor och män ska ta samma ansvar för hemarbetet och ha möjlighet att ge och få omsorg på lika villkor

- **Mäns våld mot kvinnor ska upphöra**

Kvinnor och män, flickor och pojkar, ska ha samma rätt och möjlighet till kroppslig integritet.

FAKTA 1 kap. 2§ regeringsformen: Det allmänna ska verka för att alla människor ska kunna uppnå delaktighet och jämlikhet i samhället och för att barns rätt tas till vara. Det allmänna ska motverka diskriminering av människor på grund av kön, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, språklig eller religiös tillhörighet, funktionshinder, sexuell läggning, ålder eller andra omständigheter som gäller den enskilde som person.

FAKTA PBL:s portalparagraf, 1 kap. 1§ PBL: I denna lag finns bestämmelser om planläggning av mark och vatten och om byggande. Bestämmelserna syftar till att, med hänsyn till den enskilda människans frihet, främja en samhällsutveckling med jämlika och goda sociala levnadsförhållanden och en god och långsiktigt hållbar livsmiljö för människorna i dagens samhälle och för kommande generationer.

I kommentarerna till plan- och bygglagens, PBLs, portalparagraf framgår att ”till de grundläggande syftena med lagen hör ... att främja jämställdhet mellan kvinnor och män. Konkret innebär detta att planläggningen bör bidra till väl fungerande lokala arbetsmarknader och till att bostadsområdena utformas så att olika former av boende kan integreras och kvinnors deltagande i förvärsarbetet kan underlättas”.

Med jämställdhetsperspektiv i planeringen menar Länsstyrelsen Skåne att planeraren ska utgå ifrån jämställdhetsmålen i planeringen. Delmålet kring makt och inflytande berörs varje gång kommunen fattar beslut, samlar in underlag, tar kontakter och håller samråd. Ekonomisk jämställdhet berörs bland annat när kommunen planerar för nya arbetsplatser. Ett delat ansvar för hem och barn berörs i all planering när service, skolor, barnomsorg, bostäder och arbetsplatser lokaliseras i förhållande till varandra. En trygg



och säker miljö både dagtid och nattetid kan bidra till att motverka mäns våld mot kvinnor.

Frågor om planens relation till delmålen

Hur påverkar planen delmålet en jämn fördelning av makt och inflytande?



Hur påverkar planen delmålet ekonomisk jämställdhet?



Hur påverkar planen delmålet om en jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet?



Hur påverkar planen delmålet om att mäns våld mot kvinnor ska upphöra?



Vad är jämställdhet?

Jämställdhet innebär att kvinnor och män har samma makt att forma samhället och sina egna liv. Kvantitativ jämställdhet innebär en jämn fördelning mellan kvinnor och män inom alla områden i samhället, till exempel inom olika utbildningar, yrken, fritidsaktiviteter och maktpositioner. Finns det mer än 60 procent kvinnor i en grupp är den kvinnodominerad. Finns det mer än 60 procent män i en grupp är den mansdominerad. Kvalitativ jämställdhet innebär att både kvinnor och mäns kunskaper, erfarenheter och värderingar tas tillvara och får berika och påverka utvecklingen inom alla områden i samhället. Det kvalitativa jämställdhetsarbetet tar sig an de strukturer som inte nödvändigtvis förändras i och med en jämn fördelning av kvinnor och män.

FAKTA I planeringsperspektiv kan kvantitativ jämställdhet innebära att arbetsgrupper, styr- och referensgrupper, beslutande politiker, samt de som yttrar sig i olika plansammanhang består av ungefär lika många kvinnor som män. Exempel på kvalitativ jämställdhet i planeringen är att både kvinnor och män blir lika lyssnade på och får påverka ett planförslag lika mycket.

Könsidentitet och normer kring kön

I jämställdhetsbegreppet ligger en förståelse av två kön. Sverige erkänner två juridiska kön, kvinna och man. Men kön är ingen okomplicerad kategorisering. Det finns personer som varken definierar sig som kvinna eller man och det finns personer som biologiskt inte kan kategoriseras som kvinna eller man. Det finns också personer som väljer att förändra sin kropp utifrån att kroppen och könsidentiteten inte stämmer överens. Slutligen finns det stora variationer inom könen som påverkar människors förutsättningar, exempelvis könsidentitet eller könsuttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning och ålder. Ändå påverkas alla människor av samhällets normer och värderingar som är kopplade till kategorierna kvinna och man. Könsuppdelad statistik

är ett viktigt verktyg för att lyfta frågor för att öka jämställdheten, men det är också viktigt att utmana normer kring kön för att exempelvis inte fastna i och fortsätta skapa könsstereotyper.

Vad är jämlikhet?

Jämlikhet handlar om alla individers lika värde avsett kön, ras, religion eller social tillhörighet. Strävan efter jämställdhet gynnar även arbetet mot ett jämlikt samhälle.

Att sätta siffror på kön

Könsuppdelad statistik är nödvändigt för att kunna arbeta könsmedvetet. Det blir då möjligt att synliggöra kvinnors och mäns olika levnadsmönster och livsförhållanden och få ett bättre underlag för beslut och prioriteringar. Genom att uppgifter om kvinnor och män finns presenterade sida vid sida i all individbaserad statistik, kan förutsättningarna för båda grupperna bli tydliga. Inget av dem framstår som norm, inte heller som avvikande eller problemgrupp. Endast då kommunen har använt könsuppdelad statistik i planeringen, är det möjligt att säga att det finns bra beslutsunderlag och möjlighet att kunna ta hänsyn till jämställdhetsperspektivet. Det är möjligt att beställa statistik hos Statistiska centralbyrån, SCB, eller använda statistikdatabasen på deras webbplats för könsuppdelad statistik inom följande områden:

- Befolkningsstruktur för kommunens invånare, exempelvis hushållstyper, förvärvsfrekvens (hel- eller deltidsarbete), inkomst- och utbildningsnivåer.
- Näringslivsstrukturen i kommunen, antal arbetstillfällen och fördelning på branscher
- Pendling över kommungräns, utpendling av kommunens invånare samt inpendling av andra kommuners invånare

FAKTA Enligt 14 § i Förordning (2001:100) om den officiella statistiken ska individbaserad officiell statistik vara uppdelad efter kön om det inte finns särskilda skäl mot detta. Länsstyrelsen ska enligt 5§ punkt 2 i Länsstyrelseinstruktionen (2007:825), genomgående analysera och presentera individbaserad statistik med kön som övergripande indelningsgrund om det inte finns särskilda skäl mot detta.

FAKTA Anita Larsson som är docent i arkitektur vid Blekinge tekniska högskola och Anne Jalakas som är journalist, visar i *Jämställdhet nästa* från 2014, hur könsuppdelad statistik kan visa jämställda eller ojämsställda levnadsförhållanden i kommunerna Härryda och Bjuv (sidorna 99–103). De tar bland annat upp utbildning, ohälsotal och inkomst mellan kvinnor och män. Det är ett exempel på hur det är möjligt att arbeta med könsuppdelad statistik i översiktsplanarbetet.



Frågor om statistiska underlag i planen

Finns könsuppdelad statistik presenterad i översiktsplanen? I text? I karta?

ÖP

Vilket statistiskt material är inte könsuppdelat? Varför?

ÖP

DP

Vilka könsskillnader kommer fram i planeringsunderlagen?

ÖP

DP

På vilket sätt tar planeringen hänsyn till eventuella skillnader i behov och intressen mellan kvinnor och män i planeringen?

ÖP

DP

Delmål 1: Att planera för jämställdhet med skillnader i fokus

Förutom att använda statistik, finns det andra bra sätt att integrera jämställdhetsperspektivet. Det kan exempelvis handla om att medvetet kartlägga kvinnors respektive mäns olika erfarenheter, behov och intressen genom brukarundersökningar, enkätundersökningar eller öppna, informella samråd i planprocessens tidiga skede.

Kan ha olika erfarenheter beroende på kön

Det är viktigt att poängtera att kvinnor och män inte nödvändigtvis har olika behov. Genussystemet gör dock att kvinnor och män har olika erfarenheter i och med att det finns olika föreställningar kring, och förväntningar på, kvinnor och män, vad de ska göra och hur de ska vara. Kvinnor har traditionellt fått erfarenheter av social reproduktion (obetalt vård- och omsorgsarbete inom den privata sfären) och det har också starkt kopplats samman med genuset ”kvinnligt”. Medan män traditionellt har fått erfarenheter av produktion; betalt arbete kopplat till marknad, framställning av varor och tjänster inom den offentliga sfären. Det har kopplats samman med genuset ”manligt”. Mentala bilder av vad som är kvinnligt och manligt påverkar planeringen oavsett om det sker medvetet eller omedvetet. Både kvinnor och män behövs för att ta tillvara båda könen erfarenheter, kunskaper och synsätt. Inte för att alla kvinnor eller män tycker lika, utan för att kvinnor och män har olika erfarenheter och blir bemötta på olika sätt. Jämn könsfördelning bland de som får påverka, tar fram eller beslutar om en plan

Där beslut fattas skapas jämställdhet och ojämställdhet, därför måste jämställdhetsperspektivet finnas med i det dagliga arbetet för såväl politiker, chefer och handläggare. Ett sätt att redan från början ge jämställdheten tyngd är att ge ett direktiv till arbetsgrupper och styra deras interna sammansättning. Män visar sig ofta vara överrepresenterade i planprocessens samrådskeden. Inget tyder på att kvinnor skulle vara mindre intresserade av att påverka sina liv och sin vardag, men kommunen behöver utveckla sina metoder i planeringen ytterligare för att samla in synpunkter. Annor-



lunda samrådsformer med informella inslag och som tar mindre tid verkar exempelvis gynna kvinnor i högre grad. Exempel på sådana samrådsvarianter är att samla in synpunkter på platser där människor rör sig i vardagen, via formulär på kommunens webbplats eller sociala medier istället för traditionella samrådsmöten kvällstid. Ett annat exempel är att skapa en interaktiv karta på kommunens webbplats, där medborgare kan lämna uppgifter om exempelvis trygga respektive otrygga platser samt kommentera bland annat brister i den fysiska miljön.

FAKTA Jämställda platser i Malmö är ett projekt som fått stöd av Boverket för att skapa jämställda offentliga miljöer. I projektet kommer nätverket Tjejer i förening, som består av tjejer som planerade Rosens röda matta, RRM, att agera processledare för jämställd utformning av tre nya platser i Malmö. Med RRM-metoderna och sin egen erfarenhet som grund, kommer Tjejer i förening att leda processerna att involvera berörda målgrupper vid gestaltning av tre platser i Malmö.

Frågor om planens samråds- och beslutsprocess

Är könsfördelningen jämn i arbetsgruppen?

ÖP DP

Är könsfördelningen jämn i styr- och referensgrupper?

ÖP

Är könsfördelningen jämn bland de politiker som beslutar om planen?

ÖP DP

Hur har kvinnor, män, flickor och pojkar kommit till tals under planprocessen? ÖP DP

ÖP DP

Vems behov har planeringen lyssnat på i samrådsprocessen?

ÖP DP

Finns könsuppdelad statistik över de som yttrat sig i samrådsprocessen?

ÖP DP

Finns det exempelvis medborgarundersökningar där resultatet har delats upp efter kön?

ÖP

FAKTA Att planera för jämställdhet är att planera för hur kvinnor och män kan genomföra produktivt arbete och social reproduktion på lika villkor, att social reproduktion ges samma dignitet i planeringen som produktion av varor och tjänster. Målet är att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv och jämställd planering är en del av vägen dit.

Delmål 2 och 3: Att bo, arbeta, studera, handla, leka och förflytta sig

Hur och var kvinnor respektive män studerar och arbetar i förhållande till var de bor, spelar roll i den översiktliga planeringen. Länsstyrelsen Skåne har samlat statistik inom flera områden i rapporten *Kvinnor och män i Skåne 2015*. Den visar exempelvis att fler skånska kvinnor än män är behöriga

till högskolestudier, börjar studera på högskola samt generellt har högre utbildningsnivå. Det är samma mönster som för hela landet.

Skånska män tjänar generellt 25 procent mer än skånska kvinnor (faktisk löneskillnad). Det beror på att många kvinnor och män finns i olika branscher med olika löneläge, där kvinnodominerade yrken har lägre lön, att heltid är vanligare bland män än kvinnor och att kvinnor och män har olika lön för likvärdigt jobb. Omräknat i heltid tjänar kvinnor 13,9 procent mindre än män. Tar en däremot hänsyn till skillnader i ålder, utbildning, yrke, sektor och arbetstid minskar lönegapet till 6.1 procent (standardvägd löneskillnad).

Kvinnor tar ut mer föräldraledighet än män

Skånska kvinnor och män arbetar ungefär lika mycket utslaget på veckans alla dagar, men män får i större utsträckning betalt för sitt arbete (på ett vardagsdygn får män betalt för sju timmar och kvinnor för fem och en halv timmar). Under de senaste 20 åren har kvinnor minskat sitt obetalda hemarbete med drygt en timme per vardagsdygn. Under samma period har män ökat sitt obetalda hemarbete med åtta minuter. Även i Skåne tar kvinnor störst ansvar för små barn. Skånska pappor tog ut 22 procent av föräldrapenningdagarna 2014, jämfört med 25 procent i hela landet. När barnet fyllt 1 år har pappan, i genomsnitt i landet, tagit ut 9 procent av föräldrarnas gemensamma uttag av föräldrapenningdagarna. 25 procent av papporna i landet tar inte ut någon dag alls under barnets första 2 år.¹

FAKTA Vartannat år tar Länsstyrelsen Skåne fram könsuppdelad statistik om exempelvis inkomst, hälsa och kriminalitet som presenteras i en rapport. Den senaste är från 2015 och heter *Kvinnor och män i Skåne 2015*. Det kan vara bra underlag i arbetet med en översiktsplan.



Kvinnor reser oftare men kortare än män

År 2013 gjordes den senaste stora resvaneundersökningen i Skåne. Den gjordes på uppdrag av Malmö stad i samarbete med Länsstyrelsen Skåne, Trafikverket, Region Skåne, Lunds kommun och Helsingborgs stad. Den visar att kvinnor gör fler resor än män per dag, 2,4 respektive 2,2 resor². Personer i åldern 26–39 år gör flest resor per dag. Kvinnor gör fler resor per person och dag än män i de tre yngsta åldersgrupperna, men bland de allra äldsta gör män fler resor än kvinnor.

Precis som i andra resvaneundersökningar visar resultaten att män reser längre än kvinnor, den totala reslängden per dag är 6,1 mil för män och 5,2 mil för kvinnor. I åldersgruppen 26–39 år är skillnaden i reslängd allra störst med en snittreslängd per resa på 2,3 mil för män och 1,4 mil för kvinnor. Män reser alltså i de flesta fall lika långt eller längre än kvinnor,

1. SOU 2014:6 Män och jämställdhet

2. Resa=förflyttningsrörelser med gång, cykel, kollektivtrafik, bil eller annat för olika aktiviteter som arbete, hämta/lämna barn/annat, hemresa, inköp, motion/förening, nöje/släkt och vänner, skola/utbildning, tjänsteresa, vård/myndighet/service och annat.



förutom bland studerande och sjukskrivna, där kvinnor har en längre reslängd.

FAKTA 70 000 skåningar var med i urvalet i resvaneundersökningen 2013. Svarefrekvensen var 37 procent. Inte bara kön påverkar hur många och långa reser en person gör per dag. Även ålder, utbildningsnivå, sysselsättning och bostadsort påverkar.

Bil vanligast för både kvinnor och män

Resvaneundersökningen visar att 63 procent av männen och 51 procent av kvinnornas resor görs med bil. Kvinnor använder cykel, gång och buss i högre utsträckning än män. Det finns små skillnader mellan kvinnor och män när det gäller målet med en resa. Män gör fler tjänsteresor och resor till arbetet jämfört med kvinnor medan kvinnor gör fler resor till släkt och vänner samt för att hämta och lämna barn. Resor som görs i tjänsten är betydligt längre än övriga.



Män har oftare körkort än kvinnor

Den skånska resvaneundersökningen visar att män har tillgång till körkort i högre utsträckning än kvinnor, 86 procent av männen jämfört med 79 procent av kvinnorna. En större andel män än kvinnor, 62 respektive 50 procent, svarar att de alltid kan använda bil när de behöver. Hälften av alla skåningar har alltid tillgång till kort som kan användas för resor med kollektivtrafiken eller färdtjänst³. Det är betydligt fler än i förra undersökningen från 2007. Kvinnor uppger i större utsträckning än män att de alltid har tillgång till ett kort, medan fler män än kvinnor aldrig har tillgång till ett sådant kort. Störst andel som alltid har tillgång till ett kort finns i den yngsta åldersgruppen och lägst andel finns i åldersgruppen 40–64 år.

Grunden till ojämställdheten finns på arbetsmarknaden

Könsmaktssystemet påverkar att kvinnor och män arbetar i olika branscher med olika sysselsättningsnivåer, arbetstider och lönenivåer. Kvinnor har i större utsträckning än män breddat sina yrkesval och i ökad utsträckning sökt sig till mansdominerade yrken som kräver högre utbildning. Män har inte sökt sig till kvinnodominerade yrken, vare sig till de som kräver hög eller låg utbildning.

Män vinner mer på regionförstoring än kvinnor

Sveriges kommuner och landsting, SKL, skriver i rapporten *Kön i trafiken, jämställdhet i kommunal transportplanering* från 2013, att olika studier visar att kvinnor med dagens infrastruktur och arbetspendlingsmönster inte har lika stor fördel av regionförstoring som män. Det beror på att kvinnors arbetsmarknader är mer lokala än mäns, eftersom kvinnor i högre utsträckning arbetar i den offentliga sektorn medan män i högre utsträckning arbe-

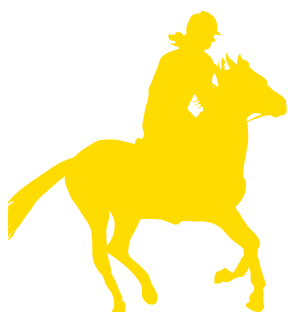


3. Exempelvis Jajokort.

tar i den privata. Offentlig sektor innehåller fler kvinnodominerade yrken som förskollärare, barnskötare, grundskollärare, sjuksköterska och undersköterska. Vidare visar studierna att längre arbetsresor är tydligare kopplat till högre lön för män än för kvinnor, som alltså inte vinner lika mycket ekonomiskt på ökad pendling. Andra studier visar att kvinnor använder långsammare färdmedel än män och därför får högre ”restidskostnader” när de ska pendla längre avstånd. Kvinnor i hushåll med hemmavarande mindre barn har kortast restider, vilket hänger samman med att de oftare tar ett större ansvar än män för att hämta och lämna i barnomsorg. En särskilt utsatt grupp när det gäller transportrelaterad exkludering på utbildnings- och arbetsmarknaden är ensamstående hushåll som i större utsträckning består av kvinnor med barn.

Att få fritid efter kön

Kvinnor och män använder fritiden på olika sätt. En kultur- och fritidspolitik som bygger på jämställdhet gör det möjligt för båda könen att idrotta, njuta av friluftsliv och kulturella värden på lika villkor. Statistik från riksidrottsförbundet från år 2014⁴ visar att kvinnor oftare än män är aktiva inom friidrott, gymnastik, ridsport och simning. Män är oftare än kvinnor aktiva i golf, fotboll, innebandy, tennis, skidor och verksamhet inom korpen. Ridsport, konståkning och gymnastik är de idrotter som har högst andel aktiva kvinnor 2014, andelen kvinnor i dessa idrotter är runt 80 procent. Skateboard, flygsport och amerikansk fotboll är de idrotter som har högst andel aktiva män 2014, andelen män i dessa idrotter är runt 90 procent.



SKL gör i *Idrottsstöd till flickor och pojkar* från 2013, en analys över Göteborgs stads fördelning av föreningsbidrag till idrottande flickor och pojkar. Den visar att 63 procent av bidragen går till pojkar och 37 procent till flickor. Totalt får pojkarna stöd för 15 miljoner kronor mer än flickorna. Det finns flera aktiviteter och verksamheter inom området idrott, motion och fysisk aktivitet som förmodligen framförallt flickor har preferenser för och som inte får något kommunalt stöd alls. Det gäller till exempel olika typer av danslektioner, träning på gym, yoga, aerobics och gympa. Ridning, som är en starkt flickdominerad sport, finansieras i betydligt lägre grad av kommunala medel jämfört med exempelvis pojkdominerad fotboll och ishockey. Ridningen driver egna anläggningar, medan kommunen driver fotbollens och ishockeyns anläggningar.

EXEMPEL Kvinnor har generellt sämre hälsa än män. Exempelvis är ohälsotalet högre för kvinnor än män och en högre andel män än kvinnor uppskattar att den egna hälsan är bra enligt SCB:s *På tal om kvinnor och män* från 2016. Är det möjligt att samplanera lekplatser med exempelvis utegym eller lekplatser som kan användas av både barn och vuxna, för att förbättra föräldrars, och särskilt kvinnors, hälsa? Lekplatsen Trollsjön i Eslöv har fått stöd från Boverket för att skapa jämställda offentliga miljöer.

4. Antal aktiva i idrott, det vill säga medlemmar som deltagit i någon aktivitet i en förening

Hur kan fysisk planering bidra till jämställdhet?

Det är lätt att jämställdhetsfrågor kopplas till den privata sfären i bostaden och det som traditionellt ansetts vara kvinnors ansvarsområde. Den fysiska planeringen påverkar inte den könssegregerade arbetsmarknaden som bland annat skapar ojämställdhet mellan kvinnor och män. Men den kan bidra till lika möjligheter till arbetsmarknaden genom att lyfta in och ta hänsyn till möjligheterna att kombinera arbete med familjeliv och fritid. Den fysiska planeringen behöver uppmärksamma att kvinnor och män generellt har olika livs- och förflyttningsmönster och att kön har betydelse för hur människor använder sin tid. I den översiktliga planeringen kan jämställdhet kopplas till exempelvis infrastruktur- och trygghetsfrågor i det offentliga rummet. Planeringen kan skapa rumsliga förutsättningar för att binda samman livet i den privata världen med livet i den offentliga sfären och ge dem samma värde och status i planeringsprocessen.

För att underlätta för dagens kollektivtrafikresenärer samt locka fler män till kollektivtrafiken bör fler bostäder planeras i anslutning till god kollektivtrafik alternativt nya hållplatser till kollektivtrafiken planeras där många människor redan bor. Tidtabeller har oftast tätast turtäthet på vardagars morgnar och sena eftermiddagar, tider som generellt passar dem som arbetar eller studerar dagtid. Det kan vara svårt att använda kollektivtrafiken för någon som arbetar sena kvällar eller nätter. Tidtabeller kan utvecklas så att de svarar bättre mot både kvinnors och mäns olika behov och önskemål. För att öka förutsättningarna för att hushåll ska kunna dela på det obetalda arbetet, är idealet att planera för en blandning av bostäder, verksamheter och samhällsservice, som förskola, skola, vårdcentral, äldreboenden nära hållplatser till kollektivtrafiken.

Frågor om hur planen berör bostäder, resande, arbete och fritid

Finns jämställdhetsperspektivet med i planens visioner och övergripande mål?

ÖP

Vilka transporter använder kvinnor, män, flickor och pojkar?

ÖP

Kan kommunens planering underlätta för föräldrar att dela på ansvaret för hem och barn genom att verka för fler arbetstillfällen i kommunen eller i kommunens närhet?

ÖP

DP

Kan kommunen erbjuda olika sorters boende med varierande kostnadslägen på stadsdels- eller ortsnivå?

ÖP

DP

Finns dessa i bra kollektivtrafikstråk, nära service som-förskola och skola?

ÖP

DP

Finns offentlig och privat service (exempelvis förskolor, skolor och affärer) nära nya och befintliga bostadsområden?

ÖP

DP

Finns samplanering och samverkan med Skånetrafiken?

ÖP

DP

Ligger planområdet nära hållplats till kollektivtrafiken eller vid gång- och cykelväg?



Hur är möjligheterna för flickor och pojkar att ta sig till och från skolan?



Har fördelar och nackdelar med ny extern handel vägts ur ett jämställdhetsperspektiv?



Fördelas pengar jämnt mellan idrotter där många flickor respektive pojkar idrottar?



Har kommunen ett balanserat utbud av fritidsanläggningar för både pojkars och flickors intressen, kvinnors och mäns önskemål?



Utformas skolgårdar, lek-, spel och rekreationsutrymmen med hänsyn till pojkars och flickors lika villkor och möjligheter?



Finns självklara mötesplatser med tillgång för både kvinnor och män både dagtid och kvällstid?



Delmål 4, Att skapa tryggare offentliga miljöer



Mäns våld mot kvinnor är betydligt vanligare i hemmet än i det offentliga rummet. Förövaren är ofta en bekant, exempelvis en partner eller släkting, till kvinnan. Trygghet och säkerhet är två grundläggande behov i både kvinnors och mäns, flickor och pojkars vardag men begrepp som kan ha delvis olika innebörd beroende av vem som får tolkningsföreträdet. Enligt SCB:s *På tal om kvinnor och män 2016* upplever kvinnor i högre grad otrygghet vid utevistelse kvällstid än män, medan fler män än kvinnor utsätts för miss-handel. Den visar också att rädslan gör att det är vanligare att kvinnor än män väljer en annan väg eller färdstätt på grund av rädsla för att utsättas för brott. I alla åldersgrupper är det fler kvinnor än män som anger att de känner sig otrygga vid utevistelse sena kvällar. Även länsstatistik som finns redovisad i Länsstyrelsen Skånes *Kvinnor & Män i Skåne 2015* visar att kvinnor upplever större oro än män. Kvinnor över 75 år är mest oroliga för att bli utsatta för våld, medan yngre män i åldern 16–24 år utsätts för mest våld.

Ljusa, befolkade och skötta platser ökar den upplevda tryggheten

Det är svårt att vara aktiv i samhället om känslan av otrygghet gör att människor inte går ut när det är mörkt. Orsaken till känslor av otrygghet går inte bara att hitta i den fysiska miljön utan snarare i ojämsställda villkor i samhället. Trots det, kan den fysiska planeringen bidra till ökad upplevd trygghet. Många kvinnor undviker oupplysta gångtunnlar, motionsslingor och avskilda cykelvägar som upplevs som otrygga platser främst kvälls- och nattetid. Planskilda trafiklösningar och trafiksepareringar kan upplevas positivt ur trafiksäkerhetssynpunkt men ur trygghetsperspektiv kan de upp-

levas som otrygga, eftersom få människor använder dem och de därmed är obefolkade. Höga buskar som minskar sikten vid exempelvis gång- och cykelbanor samt oupplysta parker kan också bidra till upplevd otrygghet och att exempelvis kvinnor inte väljer att vistas i de miljöerna delar av dygnet eller året.

FAKTA Under åren 2014–2016 har Boverket haft ett uppdrag att fördela medel till utvecklingsprojekt för att skapa jämställda offentliga miljöer. Det har varit möjligt att söka stöd för åtgärder som är fysiska, strategiska, metodutvecklande eller en kombination av detta. Det är 24 projekt som fått stöd inom områdena fritidslokaler, skolgårdar, kommunikation, lekplatser, parker, stråk, torg/aktivitetsplatser/centrumanläggningar och metodutveckling. Det går att läsa om dem på Boverkets webbplats, www.boverket.se.

Frågor om trygghetsaspekter i planeringen

Upplever kvinnor och män att gång-, cykel- och motions slingor är trygga alla tider på dygnet?

ÖP DP GF

Planläggs kvarter i rutnät, med korta avstånd, naturliga stråk och god genomströmning?

DP

Är området utformat så det är lätt att orientera sig med bra belysning och tydlig skyltning?

DP GF

Används genomsiktligt material i parkeringshus, offentliga hissar, tågstationer och busskurer?

DP

Processuppdelad checklista

Innan arbetet med planen har börjat

Är könsfördelningen jämn i arbetsgruppen? ÖP DP

Är könsfördelningen jämn i styr- och referensgrupper? ÖP

Är könsfördelningen jämn bland de politiker som beslutar om planen? ÖP DP

Hur påverkar planen delmålet en jämn fördelning av makt och inflytande? ÖP DP

Under arbetet med planen (vem påverkar i samrådsskedet?)

Hur har kvinnor, män, flickor och pojkar kommit till tals under planprocessen? ÖP DP

Vems behov har planeringen lyssnat på i samrådsprocessen? ÖP DP

Finns könsuppdelad statistik över de som yttrat sig i samrådsprocessen? ÖP DP

Finns det exempelvis medborgarundersökningar där resultatet har delats upp efter kön? ÖP

Hur påverkar planen delmålet en jämn fördelning av makt och inflytande? ÖP DP

Under arbetet med planen (innehållet i planen)

Hur påverkar planen delmålet ekonomisk jämställdhet? ÖP DP

Hur påverkar planen delmålet om en jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet? ÖP DP

Hur påverkar planen delmålet om att mäns våld mot kvinnor ska upphöra? ÖP DP

Finns könsuppdelad statistik? I text? I karta? ÖP

Vilket statistiskt material är inte könsuppdelat? Varför? ÖP

Vilka könsskillnader kommer fram i planeringsunderlagen? ÖP DP

På vilket sätt tar planeringen hänsyn till eventuella skillnader i behov och intressen mellan kvinnor och män i planeringen? ÖP DP

Finns jämställdhetsperspektivet med i planens visioner och övergripande mål? ÖP

- Vilka transporter använder kvinnor, män, flickor och pojkar?** **ÖP**
- Kan kommunens planering underlätta för föräldrar att dela på ansvaret för hem och barn genom att verka för fler arbetstillfällen i kommunen eller i kommunens närhet?** **ÖP**
- Kan kommunen erbjuda olika sorters boende med varierande kostnadslägen på stadsdels- eller ortsnivå?** **ÖP DP**
- Finns dessa i bra kollektivtrafikstråk, nära service som förskola och skola?** **ÖP DP**
- Finns offentlig och privat service (exempelvis förskolor, skolor och affärer) nära nya och befintliga bostadsområden?** **ÖP DP**
- Finns samplanering och samverkan med Skånetrafiken?** **ÖP DP**
- Ligger planområdet nära hållplats till kollektivtrafiken eller vid gång- och cykelväg?** **ÖP DP**
- Hur är möjligheterna för flickor och pojkar att ta sig till och från skolan?** **ÖP DP**
- Har fördelar och nackdelar med ny extern handel vägts ur ett jämställdhetsperspektiv?** **ÖP DP**
- Fördelas pengar jämnt mellan idrotter där många flickor respektive pojkar idrottar?** **ÖP**
- Finns självklara mötesplatser med tillgång för både kvinnor och män både dagtid och kvällstid?** **ÖP DP**

Efter arbetet med planen (uppföljning och genomförande)

- Utformas skolgårdar, lek-, spel och rekreationsutrymmen med hänsyn till pojkars och flickors lika villkor och möjligheter?** **DP GF**
- Upplever kvinnor och män att gång-, cykel- och motionsslingor är trygga alla tider på dygnet?** **DP GF**
- Planläggs kvarter i rutnät, med korta avstånd, naturliga stråk och god genomströmning?** **DP**
- Är området utformat så det är lätt att orientera sig med bra belysning och tydlig skyltning?** **DP GF**
- Används genomsiktligt material i parkeringshus, offentliga hissar, tågstationer och busskurer?** **DP GF**

Litteraturtips

- Boverket, 1997, *Hela Samhället*
- Friberg, Tora, Larsson, Anita, 1997, *Genusperspektiv i översiktlig planering*
- Friberg, Tora, Larsson, Anita, 2000, *Att bedriva jämställdhet med kommunal översiktsplanering*
- Listerborn, Carina, 2000, *Om rätten att slippa skyddas. En studie av trygghetskapande och brottsförebyggande projekt och kvinnors rädsla för att röra sig i stadens rum*
- Lundkvist, Helén, 1998. *Ojämställdhetens miljöer*
- Svenska Kommunförbundet, 2000. PM serien "Samhällsplanering i samverkan" om *Jämställd planering – att synliggöra ojämställdheten*

Källor

- Boverket, 2010, *Vidga vyerna*
- Boverket, 2010, *Jämställdhet på dagordningen*
- Boverket, 2010, *Plats för trygghet – inspiration för stadsutveckling*
- Larsson Anita, Jalakas, 2008, *Jämställdhet nästa! Samhällsplanering ur ett genusperspektiv*
- Länsstyrelsen Skåne, 2015, *Kvinnor och män i Skåne 2015*
- Malmö stad, 2014, *Resvaneundersökning i Skåne 2013*
- Malmö Stad, 2010, *PÅVÄG En resa i jämställdhet*
- Riksidrottsförbundet, 2015, *Idrotten i siffror*
- Riksidrottsförbundet, 2003, *Idrott, kön och genus, en kunskapsöversikt*
- Riksidrottsförbundet, 2010, *Användning av idrottsanläggningar- en studie av tillgänglighet till och fördelning av tider i idrottsanläggningar ur ett jämställdhetsperspektiv*
- SCB, 2016, *På tal om kvinnor och män*
- SKL, 2013, *Idrottsstöd till flickor och pojkar, jämställdhet som smart ekonomi i Göteborg*
- SKL, 2013, *Kön i trafiken, jämställdhet i kommunal transportplanering*
- SKL, 2016, *Öppna jämförelser*
- Stockholms universitet, Socialhögskolan, Elofsson Stig, 2001, *Kultur åt flickor- idrott åt pojkar, en studie av socialisering i relation till kön och social bakgrund*
- SOU 2014:16, *Män och jämställdhet*
- Trafikanalys, 2016, *Den nationella resvaneundersökningen, RVU Sverige 2015*
- Universitetskanslerämbetet, 2016, *Kvinnor och män i högskolan*

Webbplatser

- <http://www.jamstall.nu/>
- <http://skl.se/demokratiledningstyrning/manskligarattigheterjamstalldhet/jamstalldhet.5874.html>
- <http://www.boverket.se/sv/bidrag--garantier/alla-bidrag-stod-och-garantier/stod-till-utvecklingsprojekt-for-jamstallda-offentliga-miljoer/beviljade-stod/>

En hjälp för dig som samhällsplanerar

Jämställdhetsperspektiv i samhällsplaneringen är en viktig fråga som behöver uppmärksammas och tas med i den kommunala planeringen. För tio år sedan tog Länsstyrelsen Skåne senast fram en vägledning för jämställd planering. Den har nu setts över för att överensstämma med gällande lagstiftning, politiska mål, forskning och statistik. Hur ska vi veta att samhället planeras så att det passar både män och kvinnor? Den här vägledningen är en hjälp på vägen för dig som arbetar med samhällsplanering. Avsikten är att vägledningen ska fungera som inspiration och stöd för alla som arbetar med fysisk planering.



Länsstyrelsen
Skåne

www.lansstyrelsen.se/skane